

його видань – збірник “Шевченко та його доба: праці шевченківської конференції 1946 року” (Аугсбург, 1947), що з’явився незначним накладом, на правах рукопису, циклостилом, та є дуже цінним і рідкісним виданням. Інститут також опублікував серію “річників Шевченка” (всього їх вийшло 10), кожен з яких присвячений одному з десяти останніх років життя поета. На перших двох Шевченківських конференціях, крім доповідей із загальних українознавчих проблем, 30 стосувалися виключно Шевченкіани.

ТАРАС ШЕВЧЕНКО І НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ

МАРШИЦЬКА В.В. (м. Ірпінь)

Copyright © 2014

УДК 37.035.6

Проблема національної ідентичності є досить актуальною серед української наукової спільноти. Це обумовлено, з одного боку, тим, що визначення української ідентичності може бути певним теоретичним засобом створення національної держави, ще одним ідеологічним кліше, за допомогою якого ті чи інші політичні сили вибудовують нові аргументи у боротьбі за владу. Проте, з іншого боку, теоретичне вирішення цієї проблеми допомагає висвітлити справжній національний інтерес, усвідомлення якого є необхідною компонентою розвитку українського суспільства, спроможного обумовити його життєздатність. Сама ця проблема не є специфічною для України. Проблема національного взагалі й національної ідентичності зокрема була досить сталою у ХХ столітті, а в нинішніх умовах вона тільки загострилася [5].

Вирішення цієї проблеми, на нашу думку, полягає у тому, що національна ідентичність українців є реальною за умови її конституційно-правової, соціально-політичної основи з явною перспективою виходу за межі національного.

Проте конституційно-правова, соціально політична ідентичність на сьогодні те ж не є панацеєю. Нині, в умовах військової, економічної і політичної глобалізації та виходу суспільних стосунків на наддержавний рівень, зовнішній суверенітет держав став анахронізмом, і це унеможлиблює повноцінну ідентифікацію за державним принципом. На початку ХХІ століття світова спільнота конституювалася, вже не спираючись на політичну чи нормативну інтеграцію. Глобалізаційні процеси відбуваються у площині насамперед економічній, фінансово незалежних націй фактично не існує, тоді як політична організація хоч і має тенденції до інтеграції, все ж лишається на рівні національному, а тому не спроможна скеровувати економічні потоки. Тим більш, що окремі національні політичні системи у модерному суспільстві функціонують за принципами економіки, підкорені наддержавним принципам розвитку суспільства [1].

Наш час пов’язує в єдиний соціально-духовний вузол культуру (цінності життя), історію (долю народу) та націю (історичну особистість народу). Якщо нація – це здатність етносу втілювати “історичний універсум” (А. Тойнбі), то культура – провідний чинник конституювання життя народу як індивідуальної іпостасі людства, розкриття його етнічного автопортрету, неповторного вираження загальнолюдського досвіду [4]. Культура трансформує історичний досвід у знаменування цінностей життя, творчості, духу, у символічний лад спілкування, соціальних значень, вірувань та ідеалів, ієрархії найвищих людських якостей, формування світу людини за вимірами блага, правди, краси.

Культура функціонує у формах, які припускають особистісне розкриття. Загальнолюдська культура існує лише як загальнозначущий аспект національних (чи етнічних) культур, а вони конститууються як ціннісно-нормативне виявлення долі народу, його власної життєвої траєкторії в універсумі історії [4].

Як наголошує С.Кримський, ця особливість культури робить її за сучасних умов фокусом проблем національного розвитку та національного відродження, що виникають на ґрунті перетворень світової цивілізації на початку III тисячоліття. “Адже експоненційне наростання інноваційних процесів у виробництві, засобах комунікації та товарного забезпечення потреб, у самому способі життя призводить до того, що майбутнє настає надто швидко, швидше, ніж

люди встигають пристосуватись до нього... Драматичність ситуації полягає в тому, що на порозі III тисячоліття людство випробувало всі ідеї, проекти й утопії перебудови свого буття за критеріями прогресу та впевнилось, що прогрес залежить нині не від дефіциту планів та теорій подальшого розвитку, а від людських якостей" [4, 303-304].

Для світоглядно-ціннісної свідомості української культури стає характерним висування на передній план не формалізму розуму, а того, що є корінням морального життя, "серця" як метафори інтимних глибин душі. Цей архетип "філософії серця" розкривається як принцип індивідуальності та орган відчуття Бога (П. Юркевич), як мікросвіт, вираження внутрішньої людини, основа людяності (Г. Сковорода), як шлях до ідеалу та гармонії з природою (Т. Шевченко), як джерело надії, передчуття, провидіння (П. Куліш) та ключ до "господарства душі", її мандрівок у вічність, сферу добра й краси (М. Гоголь).

Взагалі в українському менталітеті та пов'язаній з ним національній культурі спостерігається паралелізм зображення життя природи та людини, органічний зв'язок природного та соціального. Не тільки життя людини вимірюється степом ("Життя пережити – не поле перейти"), а й її гідність ("Коли ж я у полі, тоді я на волі"). Степ для українця не просто географічне чи екологічне явище, а соціальний ґрунт. "Прив'язаність до рідного ґрунту для українця, – пише з цього приводу С. Грица, – має особливий сенс, бо вона асоціюється з синдромом вічного страдництва за відсутність рідної хати – своєї держави. Поняття "рідний" в українській мові має неперекладаний ідеоматичний смисл" [2, 20].

Що ж до архетипу природи загалом, то вона наповнюється символами життя і підноситься над поганською, пантеїстичною поетизацією зовнішнього буття тим, що виступає як резонатор людської душі. Це як у пролозі до "Гайдамаків" Т. Шевченка: кобзар співає і у відповідь йому - море грає, степ із вітром розмовляє та розкривається Висока могила. Така відповідь природи на душевний настрій людини – не виняток для Т. Шевченка, як і для спрямовуючих тенденцій української літератури.

Т. Шевченко відкрив нації духовний зміст культурної традиції через пробудження до національної свідомості введенням "міфолофорного коду" (М. Жулинський) в систему поетичного самовираження. Він створює нову, вже художню, модель України, її історії, духовності, культури, прагнучи "вселити" цей образ у суспільну свідомість завдяки використанню фольклорних жанрів – балади, думи, ліричної пісні, легенди, переказу ... І завдяки органічному звучанню української мови його образно-стильова система працювала на "пробудження" вільної особистості, чого в умовах замкнених традиційних формул зображення годі було й чекати. А вільна особистість Шевченка з'явилася в атмосфері російсько-імперського культурного канону як виклик усій політичній системі, про що свідчать поеми "Сон", "Кавказ" [6].

1. Білий О. Воля до ідентичності (штрихи до історії реальної української держави після 1945 року) // Політична думка. – 2000. – №4. – С. 31–40.

2. Грица С. Міграції фольклору // Фольклор українців поза межами України. – К., 1992.

3. Котельников В. У пошуках національних інтересів: державне будівництво в Україні в контексті світового досвіду // Політична думка. – 2000. – №4. – С. 40–53.

4. Кримський С.Б. Під сигнатурою Софії / Сергій Кримський. – К.: Вид.дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – С. 301-318.

5. Українська державність у XX столітті (історико-політологічний аналіз). – К.: Політична думка. – 1996. – С. 125–134.

6. Шевченко Т. "Я так її, я так люблю ...": Вибрані твори та поеми / Тарас Шевченко; упорядкув. і вступ. сл. М.Г.Жулинського; прим. С.А.Гальченка. – К.: Либідь. – 2012. – 704 с.